

Recenzja rozprawy doktorskiej
mgr Adrianny Bartnickiej
pt. „Polityka turystyczna w Polsce w latach 2004-2020”
napisanej pod kierunkiem dr hab. Marii Ewy Szatlach, prof. UKW

[1] PODSTAWA OPRACOWANIA RECENZJI

Podstawą wykonania niniejszej recenzji było:

- pismo Przewodniczącej Rady Dziedziny Nauk Społecznych prof. dr hab. Ewy Zwolińskiej z dnia 23 września 2020 r. na podstawie *Uchwały Rady Dziedziny Nauk Społecznych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy z dnia 21 września 2020 r.*;
- rozprawa doktorska mgr Adrianny Bartnickiej.

[2] OCENA WYBORU TEMATU, ZAKRES I STRUKTURA ROZPRAWY, LITERATURA

Tytuł rozprawy, mimo iż relatywnie krótki i zwięzły, został sformułowany prawidłowo. Potwierdza to chociażby sama zawartość dysertacji. Tematycznie rozprawa w całości podporządkowana jest zagadnieniu polityki turystycznej w Polsce w badanym okresie. Należy jednoznacznie uznać, iż wybór tematu jest prawidłowy i jednocześnie aktualny. Problematyka polityki turystycznej literaturze krajowej i zagranicznej jest w rozpoznana w dość szczegółowy sposób. Dodatkowo należy stwierdzić, iż tematyka ciągle jest przedmiotem wielu dociekań naukowców. Z uwagi na dynamikę zmian, zachodzących w procesach polityki turystycznej należy przyjąć, że problem ten jest aktualny i z pewnością będzie wymagał dalszych, pogłębionych analiz i badań. Ponadto, znajduje odzwierciedlenie w praktycznych działaniach podejmowanych przez określone struktury organizacyjne na rzecz odpowiedniego rozwoju funkcji turystycznej kraju.

Dysertacja doktorska zawarta jest na 285 stronach maszynopisu (łącznie z załącznikami; zasadnicza treść obejmuje 257 stron). Zaprezentowana struktura pracy jest zwarta i przejrzysta. Rozdział pierwszy zajmuje 58 stron, rozdział drugi – 64 strony, rozdział trzeci – 58 stron, a czwarty – 60 stron. Jednoznacznie należy stwierdzić, iż odpowiednio zachowano proporcje

pomiędzy poszczególnymi częściami pracy. Ogólna charakterystyka poszczególnych rozdziałów wygląda następująco:

W rozdziale pierwszym Autorka przedstawiła ogólne założenia odnoszące się do problematyki polityki turystycznej. Część ta, składająca się z trzech podrozdziałów, ma w zdecydowanej większości cechy rozdziału teoretycznego. Są tu jednak fragmenty (np. w podrozdziale 1.3. *Podmioty realizujące politykę turystyczną w kraju*), które wykraczają poza typowe rozważania teoretyczne. Wydaje się, iż Autorka mogła lepiej doprecyzować rozważania zawarte w tej części pracy. Ciekawie wyodrębniono strukturę pracy w dwóch kolejnych rozdziałach, w których przeanalizowano politykę turystyczną w Polsce na szczeblu centralnym (rozdział drugi) oraz regionalnym (rozdział trzeci). Rozumiem, że punktem wyjścia do oceny polityki turystycznej na szczeblu centralnym (rozdział drugi) jest analiza tego zagadnienia w strukturach unijnych (podrozdział 2.1.), ale dlaczego tej tematyce Autorka poświęciła aż 28 stron, co pod względem objętościowym stanowi najobszerniejszy podrozdział tej części rozprawy. W rozdziale trzecim scharakteryzowano politykę turystyczną realizowaną na szczeblu wojewódzkim (regionalnym). W tej części Autorka prezentuje ogólne założenia regionalnego szczebla zarządzania turystyką oraz dokładnie analizuje problem rozwoju funkcji turystycznej w dokumentach planistyczno-strategicznych. Rozdział czwarty zawiera ocenę wyzwań w zakresie polityki turystycznej Polski. Za niefortunne uważam zatytułowanie tego rozdziału *Polityka turystyczna Polski 2020*. Brzmi to bardzo enigmatycznie, a tym samym przed zapoznaniem się treścią trudno nawet szacunkowo określić, co będzie w tej części pracy. Na pracę składa się jeszcze wstęp, który jest zawarty na siedmiu stronach i pod względem objętościowym należy uznać za rozwiązanie prawidłowe oraz zakończenie (17 stron), bibliografia oraz wykaz tabel.

Piśmiennictwo zostało podzielone na kilka części, tj. a) akty prawne (w tym Dzienniki Ustaw, Dzienniki Urzędowe Unii Europejskiej), b) Komunikaty, c) strategie i programy, d) raporty i dane statystyczne, e) zasoby Internetu oraz f) literaturę naukową. Same źródła naukowe obejmują łącznie 69 pozycji, z czego 35% to pozycje piśmiennicze z ostatnich 10 lat (2011-2020), a 13% stanowią pozycje obcojęzyczne. Nadmieniam, iż Autorka nie dokonała ponumerowania poszczególnych pozycji, co zmusza do ich „ręcznego” zliczenia. Autorka poprawnie wykorzystuje dostępne źródła z zakresu teorii polityki turystycznej, jak i te odnoszące się do polityki turystycznej Polsce. Łącznie, w dysertacji wykorzystano kilkaset źródeł. Szkoda jedynie, że tych stricte naukowych jest stosunkowo niewiele. Autorka mogła również w większym zakresie skorzystać ze źródeł zagranicznych, m.in. ze względu na fakt, iż zasoby w tym względzie są relatywnie bogate. Łączna liczba 9 pozycji literatury zagranicznej to z pewnością słaba strona przedstawionej do recenzji dysertacji.

[3] MERYTORYCZNA OCENA POSZCZEGÓLNYCH CZĘŚCI DYSERTACJI

We **wstępie** do pracy Autorka w klasyczny sposób przedstawia podstawowe założenia badawcze oraz zastosowaną metodykę badań. Dodatkowo wskazuje na zasadność podjęcia tematyki. Jednocześnie w klarowny sposób odnosi się do związku opracowania z dyscypliną nauki o polityce i administracji, m.in. w oparciu o relacje między polityką turystyczną a funkcjami, które pełni politologia. Autorka dodatkowo słusznie stwierdza, iż dotychczas polityce turystycznej przypisywano najczęściej wymiar ekonomiczny. Z drugiej strony stwierdza, iż „(...) współczesny zakres analiz politologicznych w turystyce znacznie się rozszerzył i obejmuje kwestie dotąd pomijane lub niezauważane” (s. 7). Autorka w tej części opracowania dokonuje ogólnego przeglądu polskiej literatury naukowej w badanej tematyce. Nie można jednak zgodzić się z jej dość radykalnym stwierdzeniem, jakoby „(...) polityka turystyczna w opracowaniach naukowych podejmowana była dotąd w kontekście ogólnym, wyjaśniającym jej istotę i znaczenie” (s. 8). Przecież na rynku krajowym, jak i zagranicznym w pierwszym dwudziestoleciu XXI w. powstało szereg publikacji, w których badano wiele konkretnych i uszczegółowionych aspektów odnoszących się do m.in. celów polityki turystycznej, czy wdrażanych narzędzi. Autorka trafnie zdefiniowała cel pracy („całościowa i wieloaspektowa charakterystyka polityki turystycznej Polski na przestrzeni lat 2004-2020, szczególnie w aspekcie bieżących planów i strategii”, s. 8), chociaż należałoby dopracować go pod względem stylistycznym (sformułowania: „charakterystyka” – należało zastąpić słowem „ocena”, czy „na przestrzeni lat” – lepiej brzmiałoby „w latach”). Autorka sformułowała ogólny i trzy dodatkowe problemy badawcze. Do tego wyróżniono również cztery hipotezy badawcze. Sformułowano je prawidłowo, chociaż pragnę zwrócić uwagę na pewne uchybienia w niektórych sformułowaniach, np. „(...) zmienia swoje oblicze (...)” (hipoteza pierwsza) czy „do przeważającej grupy narzędzi realizacji polityki turystycznej Polski (...)” – niezrozumiałe jest określenie „przeważająca”. Jako poprawny natomiast oceniam opis metodyczny, który Autorka dość szczegółowo prezentuje w tej części dysertacji.

W **rozdziale pierwszym** autorka precyzyjnie przedstawia oraz szczegółowo analizuje definicje polityki turystycznej. Szczególną wartość ma dyskusja, którą Autorka podejmuje w tym zakresie. Interesująco przedstawia się odniesienie turystyki (oraz samej polityki turystycznej) do trzech dyscyplin, tj. geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej; nauk o polityce i administracji oraz nauk o zarządzaniu i jakości (s. 17 i dalsze). Autorka potrafi również odnieść się do osiągnięć literatury badanego zagadnienia, ale również trafnie wypunktować braki, które są przez nie zauważane, np. aspektu ewaluacji polityki turystycznej w dostępnych definicjach (s. 19). Stąd też za znaczny wkład Autorki uznaję przedstawienie własnej definicji polityki turystycznej (s. 20), która z pewnością wykorzystuje dotychczasowy dorobek naukowy wzbogacony o własną interpretację zjawiska. Nie rozumiem jedynie, dlaczego te rozważania

Autorka potraktowała jako swoistego rodzaju wprowadzenie do rozdziału (tj. przed podrozdziałem 1.1.), skoro większa część tekstu powinna znaleźć się już w pierwszym podrozdziale.

Oceniając zawartość tego rozdziału, warto podkreślić umiejętność dokładnej i szczegółowej analizy zapisów poszczególnych dokumentów planistyczno-strategicznych. Dzięki temu Autorka w ciekawy sposób przedstawia syntetyczne zestawienie celów głównych i operacyjnych w kolejnych dokumentach, z jednoczesnym zaakcentowaniem zaistniałych zmian (s. 29). Z drugiej strony, mimo ciekawych fragmentów zawartych w części pracy pt. *Cele i zakres polityki turystycznej* (podrozdział 1.2.), lepszym rozwiązaniem byłaby zmiana kolejności dokonywanych analiz, tj. wyjście od założeń ogólnych (dotyczących ingerencji państwa w sektorze turystyki, s. 33) do przedstawienia celów polityki turystycznej w Polsce, wynikających z zapisów przyjętych w konkretnych dokumentach.

Na uwagę zasługuje szczegółowa analiza instrumentarium polityki turystycznej, szczególnie w nawiązaniu do zestawów grup instrumentów i narzędzi służących do realizacji polityki w ujęciu ogólnym (wg D. Weimara). Doktorantka w trafny sposób odnosi ten podział do specyfiki współczesnego rynku turystycznego, głównie w kontekście sytuacji w Polsce. W ciekawy i jednocześnie szczegółowy sposób Autorka przedstawiła podmioty odpowiedzialne za politykę turystyczną w Polsce (podrozdział 1.3.). Jednak dla lepszej czytelności, ten fragment powinien rozpoczynać się od ogólnego przeglądu podmiotów, w tym międzynarodowych (ryc. 1.6.), np. Światowej Organizacji Turystyki i innych (s. 61-64), a następnie Autorka mogła przejść do analizy poszczególnych struktur w układzie: krajowe – regionalne – lokalne. Ten fragment pracy z pewnością powinien być bardziej uporządkowany. W tej części również niepotrzebnie umieszczono rozważania dotyczące struktury polityki turystycznej wg A. Panasiuka (s. 67) czy modelu polityki (s. 67-68). Te rozważania powinny znaleźć się we wcześniejszych fragmentach.

Rozdział drugi zawiera szczegółową analizę polityki turystycznej Polski na szczeblu centralnym. Uważam, że Autorka niepotrzebnie rozpoczyna tę część od dyskusji nt. zasadności podziału regionów turystycznych wg UNWTO. To praktycznie niczego nie wnosi pod względem merytorycznym do zawartości tej części pracy. W podrozdziale 2.1. (*Polityka turystyczna Unii Europejskiej*) Autorka dość szczegółowo (a moim zdaniem – aż za bardzo) charakteryzuje podjęte działania unijne na rzecz rozwoju turystyki. Traktowałbym tę część jako swoistego rodzaju wprowadzenie do analiz nt. polityki turystycznej Polski na szczeblu centralnym. Bardzo wysoko oceniam natomiast opis struktury Unii Europejskiej (s. 87 i dalsze), w tym dokonań na rzecz polityki turystycznej. Autorka tę część przedstawiła skrupulatnie, jednocześnie zwracając uwagę na aktualność przedstawianej problematyki. W ciekawy sposób przedstawiono również analizę rozwiązań prawnych podejmowanych przez struktury unijne (s. 97 i dalsze).

Wysoko oceniam rozważania przedstawione w drugim podrozdziale (*Analiza polskiego rynku turystycznego po akcesji do Unii Europejskiej*). Są to ciekawe i bogate merytorycznie treści, w znacznym stopniu odnoszące się do polskiej polityki turystycznej w ujęciu całościowym. Niemniej, uważam że tytuł tego podrozdziału nie jest właściwy (... *po akcesji...*). Znaczna część tekstu dotyczy również okresu przed przystąpieniem Polski do struktur unijnych (np. obszary priorytetowe dla turystyki w narodowych programach przygotowania do członkostwa w UE czy analiza SWOT z 2002 r.). Mimo to, Autorka prawidłowo prezentuje cały proces przygotowawczy, łącznie z uwypukleniem zagadnień związanych z polityką turystyczną.

Z punktu widzenia tytułu rozdziału drugiego, najistotniejsze wydają się rozważania zawarte w trzecim podrozdziale (tj. *Funkcje i działalność Narodowej Administracji Turystycznej oraz Narodowej Organizacji Turystycznej*). Z uwagi na fakt, iż podrozdział ten zajmuje 30% objętości rozdziału, sensowniejszym rozwiązaniem byłoby przyjęcie innego tytułu całego rozdziału. Fragment 2.3. jest pewnością istotny z punktu widzenia rozważań nt. polityki turystycznej Polski, chociaż uważam, że część z tych rozważań (tj. teoretyczne) powinno być przedstawione zdecydowanie wcześniej. Również niepotrzebnie Autorka opisuje Ministerstwo Sportu i Turystyki (s. 119 i dalsze), skoro w momencie opracowywania dysertacji doktorskiej, resort ten już nie istniał (od 19 listopada 2019 r.). Co prawda, z odwołań przytoczonych w pracy wynika, że Autorka korzystała ze stosownych źródeł (internetowych) m.in. w lutym, lipcu czy wrześniu 2019 r., ale tego typu zmiany organizacyjne (szczególnie tak ważne dla recenzowanej dysertacji) powinny być omówione, a dane uaktualnione. Ważny dla całości rozprawy, w tym zawartości rozdziału drugiego jest natomiast opis innych podmiotów krajowej polityki turystycznej, w tym POT, PIT czy PTTK. Ale znowu pojawia się problem, dość często widoczny w całej dysertacji, tj. dlaczego Autorka nierzetelnie i chaotycznie prezentuje poszczególne treści? Przykładowo, od s. 126 do s. 130 analizuje Polską Organizację Turystyczną (POT), s. 130-131 – PIT, s. 131-132 – PTTK, a od s. 132 znowu poruszona jest analiza działalności POT (!).

Podsumowując, część opracowania zawarta w całym rozdziale drugim obejmuje analizę danych do 2019 r. włącznie. Wiadomo, że rok 2020 przyniósł drastyczne zmiany w globalnej turystyce, w tym również na terenie Unii Europejskiej oraz samej w Polsce. To pewnością spowoduje korektę polityki turystycznej struktur unijnych i krajowych. W związku z powyższym, chciałbym poznać zdanie Autorki na zagadnienie: ***jak powinna wyglądać polityka turystyczna a) Unii Europejskiej oraz b) Polski w dobie pandemii COVID-19 i jakie należy podjąć działania w zakresie odbudowy sektora turystycznego po pandemii?***

W rozdziale trzecim przedstawiono problem regionalnej polityki turystycznej w świetle *Programu Rozwoju Turystyki do roku 2020*. Od razu pragnę stwierdzić, iż tytuł rozdziału powinien brzmieć inaczej, bowiem jedynie niewielka jego część całości odnosi się do aspektów ww.

dokumentu strategicznego (przykładowo, w podrozdziale 3.2. omówiono strategie stricte regionalne). Punktem wyjścia do szczegółowych analiz podjętych w tym rozdziale jest ogólna charakterystyka badanego dokumentu, tj. *Programu Rozwoju Turystyki do roku 2020* (PRT 2020), szczególnie w kontekście regionalnym. W dalszej części Autorka prezentuje aktualny wykaz jednostek organizacyjnych umiejscowionych we wszystkich urzędach marszałkowskich i odpowiedzialnych za turystykę. Jednocześnie umiejętnie porównuje obecną organizację w strukturach regionalnych z wcześniejszymi badaniami w tym zakresie (2006 r. i 2010 r.). Szczególnie wartościowa jest próba określenia wzrostu znaczenia funkcji turystycznej w badanych strukturach. Szkoda jedynie, że analiza treści dotyczących regionalnych organizacji turystycznych (ROT) jest stosunkowo uboga i ogranicza się do kalendarium powstawania tych podmiotów. W tej części również pojawiają się rozważania, które można śmiało zaliczyć do stricte teoretycznych (s. 148-19). Uważam, że powinny być one przedstawione wcześniej, tj. przed analizą jednostek w urzędach marszałkowskich czy nawet w rozdziale teoretycznym, tym bardziej że po tych treściach teoretycznych Autorka ponownie niepotrzebnie wraca do rozważań nt. ROT (s. 150-151).

Kolejny podrozdział zawiera szczegółową analizę zapisów zawartych w regionalnych strategiach rozwoju turystyki. Autorka poprzedza to teoretycznymi rozważaniami nt. planowania w turystyce, strategii czy strategii rozwoju. Za ciekawe należy uznać pełne zestawienie obowiązujących dokumentów strategicznych w zakresie turystyki w poszczególnych województwach (tab. 3.4., s. 157-158). Autorka podaje datę ich uchwalenia, szkoda natomiast że nie uwzględniła dat obowiązywania tych dokumentów. Ta część rozdziału, mimo iż ciekawa, zawiera sporo mankamentów. Przykładowo, dlaczego Autorka przedstawiając dane nt. liczby turystów korzystających z noclegów w województwach (wyk 3.1., s. 159) bazuje na informacjach z 2015 r., skoro dostępne są bardziej aktualne? Po co ponadto w pracy doktorskiej dokonała definiowania tak podstawowego pojęcia, jakim jest turystyka? (przypis 41 na s. 158). Za interesujące i trafne należy uznać rozważania odnoszące się do wybranych regionalnych dokumentów strategicznych w zakresie rozwoju turystyki. Szkoda jedynie, że w stosownych miejscach nie dokonano przynajmniej ogólnego porównania omawianych dokumentów. Co więcej, Autorka ponownie wprowadziła chaos w prezentowanych treściach. Na s. 159-160 przedstawia wybrane dane dotyczące ruchu turystycznego, kolejnych kilkanaście następnym stronom poświęconych jest analizie dokumentów strategicznych, a na s. 171 ponownie wraca do tematyki ruchu turystycznego (tab. 3.6. – noclegi udzielone turystom zagranicznym, nierezydentom). Chciałbym natomiast docenić podsumowanie kwerendy, które zostało przedstawione w formie tabelarycznej (tab. 3.7., s. 182), gdzie Autorka precyzyjnie i syntetycznie określa miejsce turystyki w omawianych wcześniej strategiach. Finalnie, stwierdzono że turystyka w większości analizowanych przykładów ma tzw. wpływ stymulujący (s. 183). Nie

zostało to jednak przez Autorkę zbadane, ale jedynie ogólnie stwierdzone. I tu nasuwa się pytanie: **na jakiej podstawie Autorka określiła, że turystyka w analizowanych województwach ma wpływ stymulujący?**

Szczególnie wysoko pod względem merytorycznym oceniam zawartość całego trzeciego podrozdziału (*Analiza stopnia spójności polityki turystycznej...*). Rozważania z poprzedniego podrozdziału Autorka weryfikuje z zapisami PRT 2020. Odniosła to do wyróżnionych w PRT celów operacyjnych. Tabela 3.8., mimo iż obszerna (s. 186-190) w pełen sposób odzwierciedla trud Autorki w zakresie dokładnego i zarazem precyzyjnego zestawienia wszystkich poszczególnych zapisów wynikających z omawianych dokumentów strategicznych. Dodatkowo, rozważania zawarte w dalszej części podrozdziału zawierają interesującą analizę porównawczą w zakresie nie tylko poszczególnych zapisów, ale również w kontekście poszczególnych województw. Co więcej, trafnie stwierdzono, że w układzie pionowym wszystkie regiony wykazują największą spójność w realizacji pierwszego krajowego celu operacyjnego, tj. odnoszącego się do rozwoju innowacyjności, atrakcyjności i jakości usług oraz produktów turystycznych. Podsumowując, rozważania zawarte w rozdziale trzecim, a w szczególności w podrozdziałach 3.2. i 3.3. uznaję za najbardziej wartościowe.

Rozdział czwarty jest, jak określiła Autorka we wstępie, „(...) próbą podsumowania zebranych wyników przeprowadzonych rozważań”. Dodatkowo, przedstawiono w nim trendy i wyzwania stojące przed polityką turystyczną. Szczególnie istotna z punktu widzenia merytorycznego jest próba określenia relacji pomiędzy polityką turystyczną a polityką społeczną, kulturalną i zdrowotną. Interesująco przedstawia się podrozdział 4.1., w którym przedstawiono ogólne wyzwania stojące przed polityką turystyczną Polski, w tym w zakresie starzenia się społeczeństwa. Autorka precyzyjnie wskazuje na wzrost zainteresowania segmentem seniorów w kontekście planowania rozwoju turystyki, jednocześnie omawiając wybrane przedsięwzięcia z tego zakresu. Zobrazowano ponadto inne, ważne wyzwania, w tym zakresie szeroko rozumianej turystyki społecznej czy zrównoważonego rozwoju. Szkoda, że nie omówiono (albo chociaż wyróżniono) innych ważnych wyzwań, np. globalizacji czy wszechobecnej cyfryzacji.

W tej części dysertacji Autorka prezentuje relacje pomiędzy polityką turystyczną a społeczną, zdrowotną, kulturową i zagraniczną. Bazując na treści omówionych czterech przykładów, mogę jednoznacznie stwierdzić, iż jest to próba udana. Autorka podjęła się trudnego zadania, ale jej dociekliwość naukowa pozwoliła w pełni go zrealizować. Dokonała tego dokonując szczegółowej analizy ww. relacji, w tym powołując się na dostępne źródła (w tym literatury naukowej), jak również obrazując: przykłady oddziaływania polityki turystycznej na wybrane kwestie społeczne (tab. 4.1., s. 207), znaczenie podróży o charakterze zdrowotnym (tab. 4.2., s. 212). Słabiej natomiast wyeksponowano związek pomiędzy polityką turystyczną a kulturalną (np.

bardzo ogólnikowa analiza danych zawartych w tab. 4.3.), chociaż wiadomo, że relacje te są niezaprzeczone. Podobnie rzecz ma się z polityką zagraniczną, gdzie rozważania ograniczono praktycznie do charakterystyki ostrzeżeń dla podróżujących (rys. 4.5., s. 220), rekomendowanych przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

Kolejną część (podrozdział 4.3.) dość niefortunnie zatytułowano *Trendy w zakresie stosowania instrumentów polityki turystycznej*. Tak naprawdę trendy powinny dotyczyć ogólnie polityki turystycznej, a nie tylko jej instrumentów. Niemniej w tej części Autorka trafnie prezentuje wywód nt. znaczenia poszczególnych typów instrumentów, w tym dominacji o charakterze ekonomicznym i finansowym (s. 222). Za godne uwagi uważam odniesienie Autorki do obecnej sytuacji pandemicznej, w tym również wdrażanych rozwiązań w zakresie ograniczania skutków pandemii COVID-19 (s. 226-228).

Ostatni podrozdział zawiera charakterystykę miejsca turystyki w polskiej gospodarce narodowej. Trzeba wyraźnie stwierdzić, iż ta część nie powinna znaleźć się w tym miejscu; właściwszym byłoby umieszczenie tych rozważań wcześniej, np. jako punkt wyjścia do analiz nt. polityki turystycznej kraju. Dodatkowo, część treści jest albo za bardzo rozbudowana, albo nawet zbyt techniczna, np. szczegółowa klasyfikacja PKD (tab. 4.6., s. 238). Z kolei inne powinny być uaktualnione, np. udział turystyki w PKB (wyk. 4.2., s. 242) czy przychody z turystyki (wyk. 4.3., s. 242), obrazujące dane do 2015 r. włącznie. Mam również spore wątpliwości co do tak szczegółowo przeprowadzonej analizy ruchu turystycznego, zarówno krajowego, przyjazdowego, jak i wyjazdowego (s. 244-249).

W **zakończeniu** Autorka dokonuje podsumowania zawartych wcześniej rozważań i analiz. W tej części opracowania odnosi się do przedstawionego we wstępie celu, problemów badawczych oraz hipotez. Szkoda, że pewnego rodzaju odniesienia nie były prezentowane wcześniej, w trakcie analiz podjętych w poszczególnych rozdziałach. Niemniej, słusznie Autorka stwierdza, iż cel został zrealizowany, chociaż nie rozumiem dlaczego używa tu liczby mnogiej (s. 254). To samo dotyczy problemu badawczego, chociaż w tym względzie widać pewną niespójność, tj. podany we wstępie (s. 9) nieco różni się od przytoczonego w zakończeniu (s. 254). W dalszej części Autorka dość szczegółowo odnosi się do przyjętych we wstępie czterech hipotez badawczych. Mogę jednoznacznie stwierdzić, iż dokonała ich weryfikacji. Podsumowując, należy pogratulować Autorce podjęcia się tak trudnego zadania, tym bardziej że jak sama stwierdza „(...) nie sposób rozstrzygnąć wszelkie nasuwające się problemy badawcze z zakresu polityki turystycznej” (s. 257).

Uzupełniając, chciałbym odnieść się jeszcze do dwóch kwestii. Po pierwsze, szkoda że Autorka w dysertacji nie dokonała przynajmniej próby analizy polityki turystycznej realizowanej na szczeblu lokalnym. Z drugiej strony, rozumiem takie podejście, bo to z kolei wyraźnie

zwiększyłoby objętość (i tak już znaczną) całej pracy. Należy jednak podkreślić, iż Autorka wskazuje na to ograniczenie, stwierdzając iż „(...) niniejsza dysertacja poświęcona jest w głównej mierze szczeblowi centralnemu oraz wymiarowi regionalnemu polityki” (s. 21). Dodatkowo, żałuję że Autorka nie pokusiła się o przeprowadzenie typowych badań empirycznych, które z pewnością podwyższyłyby wartość merytoryczną pracy. Dodatkowo, mogłyby one pomóc potwierdzeniu realizacji założonego celu oraz „wzmocnić” weryfikację postawionych hipotez badawczych.

Uważam, że przedłożona mi do recenzji dysertacja powinna ukazać się drukiem. Jednak zanim to nastąpi Autorka powinna dokonać stosownych poprawek, uwzględniając zarówno kwestie redakcyjne, ale również uporządkowanie pod względem kolejności przeprowadzonych wywodów (przynajmniej w części tekstu). Jak wspomniałem, w niektórych fragmentach zauważa się chaos w wywodach (w tym wracanie do rozważań z poprzedniego wątku). Z pewnością powinna być również uporządkowana struktura pod względem zawartości treści teoretycznych, które również w pewnych miejscach „przeplatają się” z innymi. Dodatkowo, zalecałbym uwzględnienie bieżącej sytuacji panującej w kraju, jak np. fakt, iż funkcje narodowej administracji turystycznej pełni Ministerstwo Rozwoju, Pracy i Technologii czy zmiany w polityce turystycznej wynikających z pandemii COVID-19. Uważam, że monografia obrazująca polityką turystyczną w Polsce w latach 2004-2020 byłaby cenną pozycją na krajowym rynku wydawniczym.

[4] STRONA FORMALNA I REDAKCYJNA

Pod względem edytorskim praca ogólnie została przygotowana poprawnie. Do pewnych krytycznych uwag odnoszących się do recenzowanej dysertacji chciałbym zaliczyć przede wszystkim:

- nie do końca zrozumiałe są duże dysproporcje pomiędzy objętościami wprowadzeń do poszczególnych rozdziałów, tj. w rozdziale pierwszym – 7,5 strony, w rozdziale drugim – 1,5 strony; w rozdziale trzecim – 2,5 strony, a w rozdziale czwartym – niecałe 0,5 strony;
- w określonych częściach Autorka powinna częściej stosować wcięcia akapitowe; są bowiem obszerne fragmenty (np. s. 18-19; s. 34, s. 49-51, s. 79-80, s. 138-141, s. 208-209, s. 250-252) na których ich nie wyróżniono, przez co lektura jest dość trudna w odbiorze; w wielu innych miejscach wcięcia akapitowe są różnej wielkości;
- dla lepszej czytelności elementów graficznych, Autorka powinna pokusić się o samodzielne ich opracowanie, np. rysunki odnoszące się do: ingerencji państwa w sektor turystyki (s. 33); modelu organizacyjnego turystyki w Polsce (s. 61); polityki turystycznej państwa (s. 67); obszarów działalności UE (s. 96); czy turystyki w Strategii Województwa Dolnośląskiego 2020 (s. 163);

- to samo dotyczy screenów, które oryginalnie pochodzą ze źródeł zagranicznych, np. ruch turystyczny na świecie 2017 (s. 73); czy ruch turystyczny na świecie 2018 (s. 74); Autorka powinna samodzielnie wykonać te grafiki w polskiej wersji językowej;
- brak uporządkowania w tekście, przez co występują strony (głównie przed rycinami, tabelami), które niejednokrotnie są nawet w połowie puste (np. s. 64, 105, 202, 218);
- niektóre treści, które są zawarte na rys., a mające charakter screenów powinny być umieszczone bezpośrednio w tekście lub w tabelach, np. rys. 1.5. zadanie Departamentu Turystyki (s. 55), czy rys. 1.9. zakres działalności Światowej Organizacji Turystyki (s. 63);
- część tabel została sformatowana w różny sposób, przez co wyraźnie różnią się, np. tab. 1.3. w porównaniu do tab. 1.1. czy 1.2.;
- korekty wymagają niektóre sformułowania, np. „banalnym przykładem z turystycznej rzeczywistości (...)” (s. 48); „ogólna liczba turystów w przeciągu zaznaczonych piętnastu lat (...)” (s. 111); „za komfort turystów na polskim rynku odpowiada także Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów” (s. 124); „promocja turystyki ogółem jest to jednocześnie wiodąca forma wydatkowania środków (...)” (s. 133); „[...] projekt realizowany przez Polską Organizację Turystyką (...)” (s. 231);
- zdarzają się zdania, w których Autorka powtarza dane słowo lub sformułowanie bliskoznaczne, np. „*Green Velo* jest polskim produktem turystycznym promującym turystykę zieloną, aktywną, z jednoczesnym poszanowaniem środowiska oraz oczekiwań i potrzeb turystów” (s. 113);
- brak legendy pod wyk. 2.4. (s. 115);
- niewłaściwe jest przypisywanie sobie przez Autorkę opracowań tabelarycznych czy graficznych (np. wyk. 2.4. czy tab. 2.10, 2.13, 3.2.) jako „opracowanie własne”; przecież Autorka korzystała w tym przypadku z już dostępnych źródeł / informacji.

[5] WNIOSKI I KONKLUZJA

Do najważniejszych wartości i mocnych stron przedstawionej mi do recenzji dysertacji doktorskiej autorstwa mgr Adrianny Bartnickiej mogę zaliczyć:

- bogatą pod względem merytorycznym dyskusję nad pojęciami z zakresu polityki turystycznej;
- zaproponowanie autorskiej definicji tego zagadnienia;
- umiejętność odnoszenia zagadnień stricte teoretycznych do praktyki życia społeczno-gospodarczej (przykład instrumentów i narzędzi realizacji polityki wg D. Weimera w kontekście polityki turystycznej Polski i innych krajów);

- umiejętność analityczną, widoczną m.in. w szczegółowej i jednocześnie trafnej ocenie polityki turystycznej Unii Europejskiej;
- wiedzę Doktorantki nt. zjawisk panujących w sektorze turystycznym, nie tylko w kontekście reprezentowanej dyscypliny, ale również w zakresie ekonomicznym czy prawnym;
- szczegółową weryfikację obecnego stanu organizacji turystyki w kraju, m.in. w zakresie umiejscowienia turystyki w urzędach marszałkowskich oraz umiejętność wyodrębniania i analizy zmian zachodzących w procesach organizacyjnych;
- umiejętność poprawnego zestawienia, analizy i korelacji zjawisk (celów) regionalnych z założeniami (priorytetami) krajowymi (podrozdział 3.3.).

Mimo szeregu uwag krytycznych, doceniam trud, który podjęła doktorantka, tym bardziej, że analizowana problematyka jest szczególnie trudna i to niezależnie od dyscypliny naukowej, w której podejmuje się dyskurs na ten temat.

Stwierdzam, iż przedstawiona do recenzji praca stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Jednocześnie Autorka wykazała się odpowiednią wiedzą teoretyczną. Jednocześnie uznaję, iż opracowanie spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim. Na podstawie przeprowadzonej oceny dysertacji **wniosuję do Wysokiej Rady Dziedziny Nauk Społecznych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy o dopuszczenie mgr Adrianny Bartnickiej do publicznej dyskusji nad rozprawą.**

.....
dr hab. Jacek Borzyszkowski, prof. WSB